

Romská osada v Oslavanech patřila toho druhu v českých zemích nejenom k historicky nejstarším a počtem obyvatel k nejlidnatějším, ale také vůči svému sousedskému okolí k nejpřízřusivějším a stávajícím se postupem času stále bližším.

Její kořeny sahají do 80. let 18. století, kdy se zemská administrativa z podnětu významného ekonoma pokoušela usadit téměř dvacítku nadpočetných romských rodin z Uherskobrodsko a zvláště z Uherskostrožsko na půdě rušených tehdy klášterů ve střední a rovněž v jihozápadní Moravě. Experiment ale nesplnil očekávání a skončil s velmi spornými a problematickými výsledky.

Romové se totiž zdrželi v přidělených příbytcích jen krátce, obdělávat určené pozemky nikde nezačali, neboť to nedovedli, a po spotřebování poskytnutého jim osiva se v souladu s tradičními zdroji obživy, kočovně provozovaným drobným kovářstvím anebo koňským handlířstvím, rozešli všemožnými směry, a ztratili se tak z dohledu příslušných vrchnostenských a farních úřadů.

Výjimkami z tohoto všude opakovaného procesu se stali jednak oslavanští Danielové, jednak bohusoudovští Malíci. Jedni i druhí se sice po většinu každého roku rovněž vydávali na pochod po svých kočovnických okruzích, zimu však přečkávali nejprve z donucení, posléze z vlastní vůle v původně přikázaných stanovištích: tu v Oslavanech v okrese Brno-venkov, tam zase v Bohusoudově, který je dnes částí obce Knínice v okrese Jihlava.

V oslavanském katastru Romové tábořili na různých místech. Své stany rozbíjeli a s kočovnými povozy parkovali zpočátku například ve Verpachu nebo na Novém světě, později a nakonec definitivně u okraje tzv. Jiříčkových zmol nedaleko dřívějšího cukrovaru, kudy dnes vede Letkovská ulice. V těchto lokalitách nebo místních tratích se v první polovině 19. století začal pozvolna odehrávat přechod kočovníků k polousedlému a nakonec zcela usedlému způsobu života.

S tím se postupně zdokonalovaly také jejich příbytky. Verdy, jak říkávali svým maringotkám, po ztrátě pojízdnosti stavěli jen tak bez podvozků na kamenné sloupky anebo podezdívky. K nim přibývaly chatrče slepované z různého měkkého stavebního materiálu a pokrývané fermeží napuštěnými celtami, v závěrečné fázi pak i první zděná stavení, která získávala podobu domků o jediné malé místnosti a nanejvýš ještě s trpasličí kuchyňkou.

Ze dvou prodlužujících se řad všech těchto už trvalých, přitom však nestejnorodých příbytků vznikala svébytná osada a v té se stabilizoval počet přítomných obyvatel. Roku 1876 do Oslavan domovsky příslušelo 46 Romů a mírně stoupající počty jich tu potvrzovaly také pozdější zvláštní statistické soupisy. Podle meziválečných sčítání lidu už připadalo roku 1921 na 59 těchto osadníků celkem 31 dospělých, tři mladiství a 25 dětí, zatímco roku 1930 bylo z počtu 85 osadníků dohromady 47 dospělých, 10 mladistvých a 28 dětí.

V manželstvích převládalo volné soužití nad svazky uzavíranými před oltářem. Partneři bývali zpočátku vybírání výhradně z romských osad: buď z bezprostřední blízkosti (Brno-Černovice, Uherčice, Ivaň), anebo i ze vzdálenější jihovýchodní Moravy či ze západního Slovenska. Etnicky smíšené manželské dvojice se v osadě objevovaly v průběhu 30. let minulého století (Cyril Daniel a Anna Hájková, Jan Daniel

a Leopoldýna Lišková; Josef Sova a Leopoldýna, Jaroslav Buchtela a Terezie, Josef Buchtela a Marie, Rudolf Svoboda a Růžena, Karel Pimpara a Božena, vesměs Danielovi).

Pokud nebyli partneři oficiálně oddáni, byli jejich potomci považováni za nemanželské, a přejímali proto matčino, nikoliv otcovo příjmení. I to bylo jedním z důvodů, proč se osadníci s takovou převahou jmenovali Danielové. Opakující se výskyt stejných rodových a často i křestních jmen vedl mj. ke vzniku všelijakých přezdívek, hypokoristik nebo přivlastňovacích adjektiv (Bezpalčák, Koktavý, Kůžkař, Lala, Medvěd, Mojžíšek, Puzdry, Šiša, Šlahar, Zobač; Černá Kača, Němá Maruška, Zubatá Mařena).

V souvislosti s usazováním se proměňovala profesní struktura oslavanských Romů, která přinášela náznaky určitého společenského rozvrstvení. Koňskému handlířství zůstával věrný už pouze František Daniel a po něm jeho synové; živnost jim zajišťovala poněkud blahobytnější život a s ním i nárok na zastávání vajdovské funkce v osadě. K této profesi se dále řadil podomní obchod, jímž se zabývali Františkova dcera Amálie a vnuk Šimon, a také toto obchodní odvětví přispívalo ke zlepšení materiální situace jeho provozovatelů.

Vedle toho přetrvávala skupina doplňkových zdrojů obživy, jakými byla domácí výroba košů, sběr kůžek a starých hadrů, vybírání uhlí na dolu Kukla ad. Tato pracovní odvětví, spojovaná s výměnným obchodem a tím také s určitou ambulancí, zůstávala však v menšině a daleko pozadu za stále častější nádeničinou (výpomoc na velkostatku a služba v rolnických usedlostech, práce u zedníků a na regulaci Oslavy ad.). K vyhlášeným košíkářům patřil Gusta Daniel se synem Cyrilem, licenci na sběr odpadového materiálu měl Josef Daniel. Na všechny ostatní doplňkové, nádenické a sezónní práce se vypravovaly ženy s odrostlými dětmi.

Když ovšem pracovní příležitost chyběla, bylo třeba spoléhat se na minimální chudinskou podporu nebo milodary, ale také na polní pých, případně na občasnou krádež slepic, někdy také kusů šatstva, peřin ad. K almužnicím se počítaly stařeny (Alžběta, Rozálie, Františka, Kateřina a Petruša Danielovy) a postižené osoby (chromá Julka Danielová nebo slepý František Daniel-Eman). Několik mužů i žen mělo záznamy v trestních rejstřících, byť to byly tresty jen s nízkými sazbami za potulnou žebrotu nebo za drobnou majetkovou delikvenci.

Školu a vzdělání Danielové zprvu nedoceňovali, protože v tom neviděli žádnou nezbytnost ke svému životu. Zásadní obrat v jejich negativním postoji nastával teprve od roku 1930, kdy oslavanská komunita uspořádala první „cikánské hody“ (přišli na ně četní neromští hosté a to nejen z pouhé zvědavosti). Výtěžek ze vstupného odevzdali pořadatelé na podporu nejchudších romských školáků.

Kompletní údaje o školní docházce dětí a mládeže z oslavanské romské osady jsou k dispozici ze školního roku 1934-1935. Do místní obecné školy chodilo tehdy 15 romských žáků, z toho 6 chlapců a 9 dívek, zatímco nedávno otevřenou školu měšťanskou navštěvovaly Anna, Růžena a Štěpánka Danielovy. Mimoto studoval v té době Antonín Daniel na gymnáziu a Rudolf Daniel se připravoval ke studiu na konzervatoři.

Osadníci byli původně dvojjazyční: mezi sebou komunikovali v mateřštině, se sousedy a okolním světem se dorozumívali místním nářečím. Používání romštiny ale u příslušníků mladé generace sláblo a její

znalost všeobecně upadala. Bylo proto zásluhou zmíněného Antonína Daniela, když takřka v hodině dvanácté do romštiny, respektive její moravské variety, přeložil Skutky apoštolské a překlad vyšel tiskem pod názvem O keriben pal e Devleskere bičhade (1936).

Náboženským vyznáním byli oslavanští Danielové bez výjimky římskými katolíky. Při křesťanských svátcích si prý dávali od gramotné mládeže číst ze školních biblických dějepřav. Místní kostel sv. Mikuláše přitom však navštěvovali nanejvýš o Vánocích a Velikonocích a pak po bohoslužbě, dospělí i děti, zpívali po domech koledy a dodržovali jiné tradiční zvyky, za což dostávali dary a pohoštění. S obřadností a veselím slavívali křty, u kterých chodívali romským kmotřencům za kmotry nejen romští, ale často také neromští farníci.

Z uvedených pohledů do každodennosti vyplývá, že v dané lokální společnosti docházelo k pozvolnému stírání distance mezi většinou a menšinou a že oba subjekty navazovaly první nespělé kontakty, a ověřovaly si tak možnosti vzájemného soužití. Tento slibný vývoj, který mohl vést k překonávání bariéry sociálního vyčleňování a v konečném důsledku k integraci, byl přerván a zastaven po příchodu německých okupantů.